

KULTURKRÓNIKA

A MAGYAR FALUKUTATÁS ZÁRÓFEJEZETE

A dokumentum sokszor több az elmélkedésnél. Ilyen dokumentumra akad következőkben az olvasó. A dokumentumot, mely írásformájában levél, Kovács Imre a „Néma Forradalom“ és egyéb jelentős falukutató művek szerzője tette közzé, illetve intézte gróf Teleki Pál magyar közoktatásügyi miniszterhez, abból az alkalomból, hogy a miniszter egy parlamenti interpellációra adott válaszában a Táj és Népkutató Központ kiállításával kapcsolatban megtagadta szűkebb munkatársi gárdáját, köztük Kovács Imrét is.

Miniszter Ur!

Professzor urnak szerettem volna szólítani, mint az egyetemen, de még idejében rádöbentem arra, hogy ez lehetetlen. Ön többé nem professzor: miniszter, aki vajjon vállalja még gróf Teleki Pált, az egyetemi tanárt. Szóval: Miniszter Ur nem voltam ott a parlamentben, amikor a Táj és Népkutató Központ kiállításáról elhangzott interpellációra válaszolt, csak az ujságokból értesültem a viharos ülésről és a „komiszan viselkedő tanítványok“ nyilvános megdorgálásáról. Megvallom őszintén, hogy a dorgálás nem lepett meg, mert hiszen dec. 7.-én este másfél órán keresztül a kiállítás termeiben már volt benne részünk. Nagyméltóságod akkor magához kérte szűkebb munkatársi gárdáját és szokatlan szigorúsággal mondta szemünkbe rólunk alkotott véleményét.

Engedje meg, hogy most én is elmondjam véleményemet az egész kérdésről. Sokáig viaskodtam ugyan, míg rászántam magam erre a lépésre, de végülis nem tehettem másként, mint a toll után nyultam. Ama bizonyos estén Nagyméltóságod nem engedett szóhoz jutni bennünket. „Itt csak én beszélek“ — mondotta, ha valamelyikünk próbálkozott érveivel ellen érveket felhozni, tehát már csak azért is kénytelen vagyok így reflektálni kritikájára. Azután tanítványai közül nekem nem keil tartanom semmitől. Én megbélyegzett emberként élek a társadalomban: előttem az összes hivatalos ajtók betétettek. A műegyetemen is felfüggesztettek, nem vizsgálhatok, nem fejezhetem be tanulmányaimat. Nekem nincs vesztenivalóm, ha megírom annak az estének történetét és valakinek megkeli írni... Ezért vállalkoztam én erre a hálátlan szerepre.

A nagymultu Károlyi-palotában már nem volt közönség, csak a kőpák egtek és a falakon a térképek, grafikonok és a felirások virrasztottak. Az első teremben nyolcan vártunk a miniszter urra, a kiállítás vezetői és rendezői. Amikor megérkezett, mindjárt rátért a tárgyra:

— Azt hiszem tudják, hogy miért jöttem? Megmondani őszinte véleményemet a kiállításról. Kifelé mindenért vállalom a felelősséget, de befelé tisztázni kellett egyet s mást... Csalódtam önökben: egész eddigi munkásságom összeomlott bennem. Ez nem tudomány, ez propaganda: diszkreditáltak engem és diszkreditáltak az ügyet. Mint tanítványaimat megtagadom önöket, soha többé semmi közünk egymáshoz.

Kemény szavak voltak és megdöbentőek. Néha szünetet tartott, ilyenkor úgy éreztem küzködik önmagával, nehogy megindultsága látható jelekben kiütközzön... Azután teremről-teremre és térképről-térképre járva másfél órán keresztül elmondta kifogásait.

A legsúlyosabb vádja az volt, hogy a kiállítás propaganda ízű. Ez igaz, de éppen azért kiállítás, hogy propagáljon. Minden kiállításnak propaganda szerepe van. Az anyag összeválogatása és összeállítása is ezt a célt szolgálta. Az I. teremben az agrárpolitikai részt én rendeztem el: ez ellen voltak Nagyméltóságodnak legsúlyosabb kifogásai. A tájak differenciáltságát emlegette és azt, hogy az új földreform lebonyolítását jelző térkép hibás, nem érti meg a közönség és félrevezet mindenkit.

A közönség nagyonis megértette, ellenben a nagybirtokosok ennél a térképnél csóválták legjobban fejüket s azt hiszem itt van a hiba... Nyomatékosan ki kell jelentenem, hogy ezért a térképért mindnyájan vállaljuk a felelősséget. Nagyméltóságod azt mondta:

— Nem kell elsietni a dolgokat. Ha az egyik tudós *lekésik*, megcsinálja a másik és csak az történt, hogy valaki elől, pechjére, elvitték a dicsőséget.

Azt hiszem ezen a ponton tér el véleményünk és szélesedik ki a magyar sorskérdések egész komplexuma. Nagyméltóságod tudós a szó igazi nemes értelmében. Tudós, aki csak az abszolút igazságot keresi. A táj és népkutatásban inkább a táj érdekli, a néppel, az emberi társadalommal csak annyiban foglalkozik, hogy milyen hatással van a föld felszín alakulására. Nagyméltóságod az embert, mint földrajzi tényezőt veszi figyelembe; társadalmi, gazdasági és főleg szociális viszonyaira nem kíváncsi. Vagy hogy szakszerűbben fejezzem ki magamat: azt nézi, hogyan alakítja át például a szeptéppét kulturtájává, de már életformája, társadalmi berendezkedése, megélhetési viszonyai, általában összes emberi problémái nem érdeklik. Ezért mondta: legfeljebb az egyik tudós *lekésik*...

Véleményünk szerint itt nem egy tudós *lekéséséről*, hanem az egész magyarság *lekéséséről* van szó. Eleget mulasztottunk már, ha tovább is csak bogarászunk, annak katasztrófális következményei lehetnek.

Miniszter Ur, akkor a Károlyi palotában ott volt a magyar nemzet. Nagyméltóságod képviselte a történelmi osztályt. Mögöttünk a falakon a térképeken kiugró színes foltok jelentették az agrárproletár tömegeket. *Györffy* professzor a kunsági parasztdemokráciát képviselte, *Kovács Péter*, egyik gyakornoka a Tiszavidék szegényeit, *Elek Péter*, másik gyakornoka az uradalmak népét, *Kiss István*, Magyary tanársegéde a csongrádi parasztságot, *Magyary* professzor a magyar középosztályt, *Hilscher* tanár, *Vargha* és *Matula* mérnökök a dolgozó értelmiséget és én... én a kihívott magyar végzetet. Szemben álltunk és míg élek nem felejttem azt a pillanatot.. Soha nem felejttem el; Kiss István egy végtelenül nehéz mozdulattal tárta védelemre két karját a térképek, grafikonok és felírások elé. Nem szólhatott semmit, mert Nagyméltóságod leintette, de Kiss Istvánnak a tekintete, néma meghajlása mindennél többet mondott...

Miniszter Ur Kemsét említette a parlamentben, mint az igazi, a célnak megfelelő falukutatás példáját. A kemsei kiszállást mi csináltuk és most minden hiúsági és egyéb kérdést félretéve az ügy érdekében meg kell mondanom: a kemsei munkát Elek Péterrel és egy másik „komiszul viseikédő” falukutatóval, Hilscher Zoltánnal, mi hárman, a hűtlen tanítványok szerveztük meg. Az első kollektív falukutatás volt Magyarországon és mint öreg cserkészek mentünk le ebbe a kis ormánysági egykés községbe. A cserkészuha kötelezett. Mi a cserkészetből egy nagyon terhes és súlyos törvénnyel léptünk ki az életbe: a cserkész fel-

tétlenül és minden körülmények között igazat mond. Nemcsak a cserkészélet apró élményeiben, az iskolaélet rakoncátlan levegőjében és a gyerekestiklik kötelező világában, hanem igazat mond kint az életben is. A cserkésznek igazat kell mondani a politikai, gazdasági, szociális és társadalmi kérdésekben is. Hiszen Nagyméltóságod is azért szervezte meg a cserkészférfiak mozgalmi egyesületét, a Fiatal Magyarság Szövetségét, mert nagyon jól tudta, hogy a cserkészeten felnőtt férfiak egyetlen politikai pártban sem éreznék jól magukat: azoknak külön „párt” kell.

Mi a cserkész igazmondás igényével mentünk le Kemsére. Ott eleinte bizalmatlanul fogadtak bennünket, mert azt gondolták, hogy cserkészruhába bujtatott fináncok vagyunk és azért vizsgáljuk az istálló, magtár és padlás állományát, kérdezzük tőlük életük legaprólékosabb problémáit is, hogy az adóemelésre alapot találjunk... Csak amikor megtudták jöveletünk igazi célját és egyik este a tábortűznél én kimondtam feléjük a nagy igazságot: aki a magyar parasztság ellensége, az a miénk is, értették meg az igazi cserkészeket és sirtak, amikor eljöttünk tőlük.

A könyvhöz, melyet Kemséről irtunk — *Elsüllyedt falu a Dunántul* a címe — Miniszter ur irt bevezetést. Akkor Nagyméltóságod is aláírta a könyv tartalmát. Most, hogy megegyszer átlapozom, az összefoglalásban ilyeneket olvasok:

„Egy olyan faluval állunk szemben, amelynek emberanyaga, gazdasági, szellemi és erkölcsi megnyilvánulásának minden mozzanata felemésződött és emésződik abban a szakadatlan harcban, amelyet a számára rideg társadalom és rideg táj ellen kell folytatnia... Főleg a külső gazdasági és társadalmi körülmények s az ezeken felépülő ideológiai megnyilvánulások azok, amelyek Kemse süllyedő életének előidézésében részt vettek. Ezek sokkal egyetemesebb jelenségek, minthogy csak Kemsét érintenék s ha itt süllyedést jelentenek, máshol sem fognak felemelkedést előidézni... Kemse ma egy kitagadott, utolsó óráit élő kis társadalmi egység képét mutatja. A gyógyítás és mentés munkája természetesen nem lehetett vállalkozásunk célja, de tisztában vagyunk azzal, hogy pillanatnyi mesterséges injekciózásokkal nem lehet megmenteni a falut, egy nemesebb társadalomba való beilleszkedés idejét pedig nem fogja megérni. Lehet, hogy a falu régi lakóinak házait jövevények töltik ki s Kemse, mint közigazgatási egység létezni fog, de a multat végigküzdők utódaikat nem küldik és nem is küldhetik falujuk jövőjének kiépítéséhez. Amikor parasztságunkat a szinpadi beállítás kellékeivel ellátva messzi földről idesereglett nézők és sajátmagunk előtt megtáncoltatjuk, Kemse a jelenetek mögött némán statisztál s a mélyenlátók előtt a táncos és daloló magyar nép illúzióját nagyon komorra teszi.” És még csak az utolsó mondatát a könyvnek: „A föld hiánya így lesz a nemzetpusztulás előidézője és a nagybirtokok halálgyűrűje a nép megfojtója“.

Miniszter ur a könyvet, tehát ezeket a megállapításokat szintén aláírta. Sőt még a közigazdasági egyetemen nagyszámú és előkelő hallgatóság előtt elő is adatta velünk. Akkor még 1936-ot irtak és a falukutatás csak a következő évben lett üldözött tudomány. Amit Kemsén egy községre csináltunk meg, az lassan kiszélesedett az egész ország területére. A kiállításon volt egy térkép, a Karczag környéki gazdaság-földrajzi felvételekről. Annak készítésekor én is ott voltam. Heteken keresztül jártuk a tanyavilágot és mindent a legaprólékosabb részig felvettünk. Az

egész kiállítás így készült. Egy része, mint doktori értekezés átment Nagyméltóságod kezén, tehát jónak kellett lennie és így minden térkép külön-külön a valódi helyzetet mutatja.

A tanítványok diszkreditálták az ügyet, de ők nem a tiszta tudományra, hanem a kérdések megoldására törekcszenek. Az új magyar ifjúság észreveszi az embert is a földön és jobb körülmények között szeretné tudni. Hányszor néztem bele azóta riadt diákszemekbe, akik nagy lelkesedéssel fogadták a táj és népkutatást és most nem értik a helyzetet és tőlem kérdik, mi van itt a háttérben?

Kérem Nagyméltóságodat, ne haragudjon meg ezekért a sorokért: ez bucsu is, mert hiszen a parlamentben kijelentette, soha többet nem lehetek a tanítványa...

A MAI NÉMET GAZDÁLKODÁS ÖNVALLOMÁSA

A német birodalmi statisztikai hivatal a *Wirtschaft und Statistik* című folyóiratban közli az elmúlt öt év termelési mérlegét. A közleményekből saját adatok alapján mutatható ki, hogyan alakult a nemzeti szocializmus alatt a munkások és kispolgárok, valamint a nagyipar helyzete.

Az adatok kiterjeszkednek mindenre. Megállapítják pl. hogy míg a német császári birodalom 540.000 négyzetkilométeren 67.8 mill. lakossal rendelkezett, addig jelenlegi területe 600.000 négyzetkilométer, 78.8 millió lakossal. A munkanélküliség — egész lényegtelen maradéktól eltekintve — megszűnt. (!?) A közlemény különben általános összehasonlítás alapul az 1932. évet szóval a gazdasági válság mélypontját veszi. (Ekkor 7 millió a munkanélküliek száma. Ausztria bekebelezésével 600 ezer munkanélkülit kaptak.)

A nemzeti szocialista rendszer alatt a munkások és alkalmazottak száma 12 millióról 20.8 millióra növekedett. Hozzájárult azonban ehhez az általános védkötelezettség bevezetése, a munkatáborok, a rendőrség és a közigazgatás nagyobboldása, valamint a pártbürokrácia és alakulatai (SS, SA), melyek egyedül egymilliónál jóval több munkanélkülit emeltek ki a munkapiacról.

Az ipar 1932-ben kereken 3.7 millió munkást foglalkoztatott. Ez a szám 7.5 millióra duplázódott.

A munkaidő átlaga — a kimutatás szerint 6.9-ről 7.8 órára szökött. Ez azonban jelenleg már tuhaladottnak tekinthető, mivel 1939 január 1.-től a hivatalos munkaidő napi 10 óra, sőt az állami rendelésre dolgozó üzemekben ennél is magasabb.

A háborús ipari termelés növekedését a következő felállítás tünteti föl (millió tonnákban):

	1932	1939
Nyersvas bányászat (behozatal)	3.93	15.96
Vastermelés	1.34	9.79
Nyers acéltermelés	5.65	19.39
Cement	2.8	12.6
Benzin	0.4	1.26
Nyers benzol	0.2	0.5
Kőszén	104.7	184.5
Barnaszén	122.6	184.7
Alumínium	19.200.—	127.200.—
Műgyapju	1.300.—	99.400.—